

TÁBOR BÉLA

A zsidóság két útja

*Ne hazudjak, s az igazról is,
Óh, kevés szót az igazról is.*

Ady Endre

BEVEZETŐ

1.

E sorokat magyar zsidó írja a magyar zsidósághoz a magyar zsidóságról. Az írás szempontjából mindez nem külső körülmény, hanem alapvető tény, a belső magatartás, amely minden mondanivalóját megszabja. Azt, hogy magyar zsidó írja, így kell érteni: valaki, aki hisz abban, hogy mindaz, ami érték benne, elválaszthatatlan attól a kettős tényről, hogy ő magyar és zsidó.

A zsidókérdés megoldásának kulcsa a zsidóság és csakis a zsidóság kezében van. Lehet, hogy a magyar zsidóság most éli történelmének legszerencsésebb pillanatait – éppen, mert a legnagyobb katasztrófa fenyegeti. Eddig lét és nemlét között lebegett: felfüggesztette saját létét. Ez az állapot nagyon jól megfelelt annak a kornak, amelynek minden téren a középszerűség glorifikálása adta meg a jellemző veret, amely tehát a nagy értékek élő forrásai: a vallás, faj és személy valóságai iránt közömbös volt. De lehetetlenné vált abban a pillanatban, amint ezek a valóságok utat törtek maguknak a föld alól, ahova a középszerűség orgiái elől menekültek. A magyar zsidóságnak végre színt kell vallania: akar-e lenni, vagy nem?

Akar-e lenni a magyar zsidóság *mint magyar zsidóság*, vagy nem akar? Azt állítjuk, hogy ezen a kérdésen fordul meg sorsa. Ha igennel válaszol a kérdésre – valóságos igennel, amelynek tartalma csupa cselekedet –, úgy nemcsak hogy nem vesztette el, hanem visszanyerte önmagát, mint pótolhatatlan értéket önmaga és az egész világ számára, sőt példájával megválthatja a világ többi országának zsidóságát is. Ha nem tud ilyen valóságos igennel felelni, semmi sem mentheti meg a pusztulástól. Az itt következő sorok csak azokhoz szólnak, akik igennel akarnak felelni és nem is fognak egyebet tartalmazni, mint ennek az egyetlen igennek a kibontását.

2.

A zsidókérdést a zsidók kérdésévé kell tenni. Eddig nem az volt. A nemzsidók kérdése volt és a zsidóság csak a kérdés tárgya. Az utolsó száz év élére állítva mutatta ezt a tényállást. A zsidóság elutasította a lehetőségét is annak, hogy zsidókérdés egyáltalán van. A nemzsidók részére viszont a súlypont az előfeltétel bizonyítására terelődött át: az antiszemitizmus fő feladata annak a bizonyítása volt, hogy zsidókérdés igenis van. Ha ilyenformán a zsidókérdés tartalmi része lényegileg lecsúszott a tudat síkjáról, ennek csak egyetlen következménye lehetett: a tartalom, ami valóságosan létezett, az irracionalitás sötétjében tört utat magának. Mivel az zsidókérdés döntő történelmi valóságát a céltudatos gondolkodás megtagadta, a zsidókérdés megoldását a zsidógyűlölet pótolta. Ha a felelősség szóának egyáltalában van értelme, úgy ezért a gyűlöletért súlyos felelősség terheli azt a zsidóságot is, amely a zsidókérdés létezése előtt behunyta a szemét.

Zsidókérdés nincs – mondta ez a zsidóság és közben Párizstól Kisinevig dúltak a vértelen és véres pogromok. A pogromokban tehát ne keressünk zsidókérdést – hangzott a válasz. Keressünk mögöttük elbutított tömegeket, egyéni érdekeket, lelkiismeretlen izgatást. Bizonyos, hogy ilyeneket is lehetett találni. De az elv az volt, hogy az antiszemitizmus indítékai között mindennek meg lehetett a létjogosultsága, csak annak nem, ami a zsidóságnak mint zsidóságnak a létére utalt. A valóságot a „hamis látszat” mögött keresni, nem volt új módszer. De új volt az a radikalizmus, amellyel ez a

zsidóság ezt az absztrakt elvet alkalmazta: mindennek teljes elvetése, ami valamilyen módon egyáltalán látszik. Hogy az antiszemiták magukat a zsidóellenesnek mondják, hogy a zsidógyűlölet csakis zsidók ellen irányul, és kifejezetten azért, mert ezek a zsidók: zsidók – még az egyszerű tapasztalati tény jelentőségére sem tudott emelkedni a zsidóság szemében.

3.

A magyar zsidóság széles körei még a mostani válságos pillanatokban is azzal vélik megoldhatni a nehézségeket, hogy kijelentik: zsidókérdés nincs. Ahol tagadásból indulunk ki, ott természetesen további kérdéseknek nincs helyük: az első tagadás eltorlaszolja az utat. Mi, akik a magyar zsidóság létét akarjuk, ilyen zsákutcába nem mehetünk be. A cselekvés előfeltétele, hogy ismerjük a helyzetet, amelyben cselekedni akarunk. Ezért nem létezhetik olyan kérdések számunkra, amelyek elve „nincs”. A mi számunkra van zsidókérdés és ez nálunk olyan kérdés, amelyet magunk teszünk fel önmagunknak önmagunkról.

Ha így tesszük fel a kérdést, mindenekelőtt legyünk tisztában azzal, hogy a legnagyobb nehézséget mindjárt a kérdésfeltevés pillanatában kell legyőznünk. A zsidókérdés ugyanis egyszersmind az antiszemitizmus kérdése is. Kettős értelemben: egyrészt ugyanazt a kérdést, amit mi felteszünk, az antiszemitizmus is felteszi: másrészt, ha azt kérdezzük, mi a zsidókérdés, azt is kérdezzük: mi az antiszemitizmus? Magunkkal akarunk beszélni magunkról, de nem vagyunk egyedül. Nem fizikailag – ennek nem szabad, hogy jelentősége legyen, mert azért, amit mondunk, vállalnunk kell a felelősséget mindenki előtt –, de lelkiileg nem vagyunk egyedül. Az antiszemitizmus zsidóellenesség: nekünk tehát egyrészt olyan kérdésre kell válaszolni, amely eddig ellenségünk bennünket érintő kérdése volt, másrészt saját ellenségünkről kell beszélni. Ilyen esetben mindig az a pszichológiai veszély fenyeget, hogy önérzetünk irracionális elemei befolyásolják válaszukat. Ellenséges élű személyes támadás vagy az önérzetet veszélyezteteti, vagy az önkritikát teszi nehezzé. De nekünk le *kell* győznünk ezt a nehézséget, és ha ez pszichológiai lehetetlenség, akkor a pszichológiainál magasabb síkból, a szellemből kell erőt merítenünk hozzá. A zsidóság vagy a szellem népe vagy egyáltalában nem nép többé – és akkor sem mint fajnak, sem mint vallásnak nincs többé létjogosultsága. Nekünk nem szabad az önkritikában se pszichológia, se taktikai szempontokra tekintettel lennünk – és ha az önkritikába önérzetünk belepusztul, nem érdemeltünk más sorsot. A próféták korának lezárulása óta a zsidóság önkritikája béna volt – vagy üres gög, vagy a következmények levonása alól automatikusan felmentő önmarcangolás lépett a helyére – és vannak, akik ennek magyarázatát épp az antiszemitizmus kívülről jövő támadásaiban keresik. De ez a mentség nagyon lesújtó volna: valóban olyan mértékben megszűnt volna a zsidóság belső egyénisége, hogy magatartását kívülről kényszeríthetik rá? Mindettől azonban eltekintve, van egy döntő, magas értelemben vett gyakorlati szempont, ami a fenntartás és tekintet nélküli önkritikát létkérdéssé teszi a zsidóság számára. Lehet (és Isten adja hogy úgy legyen), hogy hamis hipotézis, amely szerint az antiszemitizmus az oka a zsidó önkritika hiányának. Talán éppen ellenkezőleg: a zsidó önkritika elsorvadása göggé és tehetetlen önmarcangolássá volt az egyik fő ok, amely az antiszemitizmus kiváltotta? Hipotéziseknek az a rendeltetésük, hogy aszerint tartsuk fenn vagy vessük el őket, amint elegendő kísérleti bizonyíték szól mellettük vagy ellenük. Azoknak az évszázadoknak története, amelyeknek az első hipotézis adta meg a veretet, elegendő okot szolgáltatott e hipotézis elvetésére. Itt az idő, hogy a zsidóság kipróbálja a másodikat.

Kísérletről beszéltünk az előbb, de bevalljuk, hogy ezt a szót csak pedagógiai rávezetésnek, lépcsőfoknak szántuk. Nem egyszerű kísérletről van itt szó, hanem az *egyetlen lehetőségéről*, ami a

zsidóságot egyáltalán érdekelheti. Minden nép sorsa Isten kezében van; de egyet minden nép tehet magáért: azt, hogy teljesíti saját kötelességét. A profán történelem síkján ez azt jelenti. vannak kedvező és kedvezőtlen körülmények egy nép számára, olyan körülmények, amelyek saját belátható akaratától függetlenek. De az erőfeszítéseket, amelyeket saját léte fenntartása és fejlesztése érdekében tesz, ezek a körülmények egészséges népnél nem befolyásolhatják. Egészséges népet nem ezek a körülmények érdeklí, hanem kizárólag az, hogy ő maga az adott körülmények között mit tehet. Lehet, hogy a körülmények alakulása nemcsak saját akaratától függ; *de a körülmények csak annyiban érdeklí, amennyiben saját akaratától függnék.* A többi nem az ő dolga. Ezért egészséges nép *mindent* saját akarata függvényének tekint, amíg csak él; ha vereséget szenved és életben marad, a vereség nem jelenthet többet számára, mint azt, hogy akaratát *még* nem tudta keresztülvinni. Talán változott körülmények között, de változatlanul akar és változatlanul nem tesz mást, mint akar. Csakhogy itt céltudatos akaratról van szó, nem pedig önkényről vagy szeszélyről; az akarat előfeltétele pedig az *egész* szellemiség igénybevétele. A zsidóságnak félelem és fenntartás nélkül meg kell magát ismernie, hogy akarhasson fennmaradni; és hinnie kell, hogy ha akarja, fenn is marad. A hit, önmegismerés és akarat hármassága a zsidóság megváltásának útja.